

GUILLEM COLOM, ENTOMÒLEG. APUNTS SOBRE ELS INICIS VOCACIONALS D'UN CIENTÍFIC SOLLERIC DE TALLA INTERNACIONAL I EL PAPER DELS INSECTES EN LA SEVA OBRA

Lluc Garcia¹

RESUM: Guillem Colom Casasnovas (Sóller 1900-1993) és conegut per haver estat el pioner de la micropaleontologia a Espanya. El geòleg, micropaleontòleg i primer divulgador de la natura balear s'inicià en el camp de la Història Natural quan només tenia devers 15 anys. A Els seus inicis es feren en el camp de l'entomologia, una ciència que, malgrat després ja no cultivà per dedicar-se plenament a les Ciències de la Terra, sempre el va atreure de forma poderosa. L'autor explica i documenta els primers contactes de Guillem Colom amb els entomòlegs espanyols de principis del segle XX i la influència que aquesta fascinació per l'estudi dels insectes i d'altres invertebrats va tenir en les seves obres de mitjans segle XX dedicades a la biogeografia i a la descripció de la biota balear quan ja era un micropaleontòleg reconegut a nivell internacional.

PRODUCCIÓ

El naturalista, geòleg i micropaleontòleg Guillem Colom Casasnovas (Sóller, Mallorca 1900-1993) és considerat el pioner de la micropaleontologia a Espanya (Molina, 2003). El científic mallorquí va ser un autodidacte que completà la seva formació a la Sorbona i Estrasburg, durant els anys 1926 i 1927, en els camps de l'estudi de les roques sedimentàries i dels microfòssils, (Mateu, 1981, 1991, 1994; Mateu, 2003a; Molina, 1982; 2003). La seva extensa obra científica en el camp de les ciències de la terra, que és ben coneguda a nivell internacional, es saldà amb un extens llistat de publicacions científiques, que inclou 218 treballs publicats (149 d'ells en solitari), alguns d'ells d'impacte, i la descripció d'un gran nombre de tàxons nous per a la ciència (Molina, 2003; Mateu, 2003b; Usera i Mateu, 2003). Aquesta immensa tasca està actualment en procés de revisió. Això no obstant, abans de consagrar-se a l'estudi d'aquestes matèries, Colom es va sentir poderosament atret pel món dels insectes. De l'anàlisi de la seva correspondència, conservada al Museu Balear de Ciències Naturals, i de la seva obra no estrictament geològica o paleontològica, es desprèn que la dedicació de Colom per l'entomologia entre els anys 1919 i 1927, aproximadament, anà més enllà de la d'un simple aficionat diletant.

A mitjans dels anys 40, Colom tornà la seva afició de joventut i l'abordà des de la seva visió de geòleg, formulant llavors algunes de les primeres

1 Museu Balear de Ciències Naturals. llucgarcia@telefonica.net

teories sobre el poblament biològic de l'arxipèlag Balear (cfr. Bellès, 1987). D'aquesta època data una important tasca de recopilació bibliogràfica sobre entomologia i zoologia en general, la represa de la correspondència entomològica amb alguns especialistes espanyols, una tasca divulgativa d'alt nivell acompanyada de la millor iconografia entomològica de l'època (tècnica-ment comparable a la d'algunes guies d'identificació actuals encara que, malauradament, limitada a petits grups d'espècies de diferents ordres) (Colom, 1957; 1964) i la formulació d'hipòtesis biogeogràfiques basades especialment en el coneixements de l'època sobre els insectes i altres invertebrats endèmics de les Balears i en els seus propis estudis i conclusions sobre l'evolució paleogeogràfica de la conca mediterrània (Colom, 1961; 1975).

Aquest article representa una primera aproximació a aquesta vessant - encara que coneguda, poc tractada en profunditat - del científic mallorquí, que forma part d'un estudi més ampli que actualment està en fase d'elaboració (Garcia, en prep.).

MATERIAL I MÈTODES

Per a la redacció d'aquesta aproximació s'han consultat bàsicament dues fonts disponibles al Museu Balear de Ciències Naturals de Sóller (acrònim, MBCN):

Col·lecció Guillem Colom: epistolari i biblioteca
Col·lecció entomològica de Guillem Colom

També s'han tengut en compte alguns documents sonors en els que Guillem Colom relata els seus inicis com a naturalista (Vidal et al. 1994) així com comentaris personals fets pel propi científic a l'autor (Colom, com. pers.). Part d'aquesta informació va ser bolcada als textos de l'exposició del Museu Balear de Ciències Naturals "*Guillem Colom, Natura i Ciència*", co-elaborada per l'autor i per Joan Avellaneda, l'any 1999.

RESULTATS PRELIMINARS

A.- Els inicis

Encara que el propi Guillem Colom (Figura 1) relata que va ser en la seva adolescència quan es començà a sentir atret pels insectes i pel món de la natura en general i ho atribueix a la influència d'un dels seus avis, home de camp (Vidal et al. 1994; Colom, com. pers.), aquest interès queda documentat més endavant amb els primers contactes del naturalista amb entomòlegs espanyols de principis del segle XX. En una primera anàlisi de la seva correspondència es localitzen contactes escrits amb quatre reconeguts entomòlegs de l'època:

José Maria de la Fuente.
Cándido Bolívar y Pieltain.
José María Dusmet y Alonso.
Joan Jordà i Perelló.

Des de molt prest, la biblioteca personal de Colom es començà a nodrir d'obres generals d'entomologia i de manuals d'identificació i catàlegs entomològics. Abans, la lectura dels *Souvenirs Entomologiques* de Fabre i d'altres obres clàssiques ja degué obrir els seus ulls adol·lescents a la immensitat de l'univers entomològic.

Un salt qualitatiu en la seva afició es produí el 4 de juny de l'any 1918, Colom ingressà com a soci numerari a la *Sociedad Entomológica de España* una entitat fundada el mateix any pel ja llavors prestigiós neuropteròleg Longinos Navás, i a la que tot d'una s'afiliaren els més importants entomòlegs del país. Sembla que és a partir d'aquest moment en que Colom inicia la correspondència entomològica entrant en contacte amb els seus col·legues a través d'aquesta societat científica. (Figura 2)

La seva correspondència amb José María de la Fuente, documentada a partir de l'any 1919 és especialment reveladora. Aquest prevere conegut popularment com "el cura de los bichos" fou un dels principals precursors de l'entomologia moderna espanyola. José María de la Fuente y Morales (Pozuelo de Calatrava, Ciudad Real, 1855-1932) inicià una important producció entomològica l'any 1893 y fou cofundador y president de la Societat Aragonesa de Ciències Naturals així com també de la Societat Entomològica d'Espanya de la que també fou president (Fernández-Carrillo i Fernández-Carrillo, 2005). Colom el consultà en diverses ocasions i li envià nombrosos insectes de Mallorca perquè els hi classificàs. En diverses cartes l'entomòleg es dirigeix a Colom en un to força paternalista, i li dona consells sobre la forma com li ha de trametre els insectes ja que sembla que l'encara inexpert Colom no havia pres les necessàries precaucions (Epistolari Colom, MBCN: De la Fuente, 28-IV-1919, *in litt*). (Figura 3)

La relació amb Cándido Bolívar y Peltain fou més tardana, iniciant-se l'any 1923. Aquest famós entomòleg espanyol era un poc major que ell i destacà per la seva precocitat. Nascut el 1897, era fill del també entomòleg de prestigi Ignacio Bolívar y Urrutia i, des de molt jove, s'interessà per la fauna cavernícola publicant la seva primera nova espècie quan només tenia 14 anys d'edat (!) (Bolívar, 1911; cfr. Teixidó, www.citologia.net). El 1922 Bolívar ja era cap de la secció d'entomologia del Museu Nacional de Ciències Naturals de Madrid i el mateix any ja era catedràtic de zoologia. La correspondència amb Colom la feu en qualitat de responsable d'entomologia del Museu i en algun dels documents li manifestà el seu interès en obtenir de Colom exemplars mallorquins, com el coleòpter cavernícola endèmic de Mallorca *Henrotius jordai*, un dels primers que es descriviren a Espanya (Epistolari Guillem Colom, MBCN: Bolívar, 8-01-1923, *in litt*). L'insecte havia estat descrit per Reitter l'any 1914 (Reitter, 1914; Pons i Palmer, 1996) sota el gènere *Tapinopterus* i dedicada al seu descobridor, el germà Jordà, dels teatins de Palma, un altre dels entomòlegs amb qui Colom mantenia correspondència a l'època (cfr. *infra*). (Figura 4)

Amb José María Dusmet y Alonso inicià una correspondència que encara que de forma prou esporàdica es va mantenir viva fins l'any 1947. Dusmet (Madrid, 1869-Saragossa, 1960) fou un dels entomòlegs espanyols més pro-

ductius i prestigiosos de finals del segle XIX i de bona part del segle XX ja que morí a l'edat de 91 anys arribant a descriure més de 170 espècies noves per a la ciència de diferents ordres d'insectes. Entre 1916 i 1940 fou president de la Reial Societat Espanyola d'Història Natural, president de la Societat Entomològica d'Espanya en l'època en que Colom s'hi va inscriure, entre molts altres càrrecs (Teixidó, www.citologia.net). De la seva correspondència amb Colom podem destacar les determinacions d'abundant material que aquest li envià (sobretot himenòpters), entre els anys 1921 i 1923 entre d'altres documents pendents d'estudi. Aquestes respostes de Dusmet posen de manifest la notable capacitat recol·lectora de Colom i que a més estava centrada en un grup que, a l'època, (i encara ara), era poc conegut a les Balears (Epistolari Guillem Colom, MBCN: Dusmet, 14-VI-1921; 2-I-1922; 20-III-1923, *in litt.*). (Figura 5)

D'aquesta primera anàlisi de la correspondència entomològica de Guillem Colom, podem destacar finalment l'intercanvi epistolar amb l'entomòleg mallorquí Joan Jordà, religiós teatí, mantinguda entre els anys 1919 i 1929. Joan Jordà i Perelló (Palma 1862-1936) ingressà l'any 1885 a l'ordre dels teatins i fou professor a diferents col·legis de Palma. Entomòleg entusiasta publicà únicament una interessant contribució a la fauna de coleòpters de les Balears (Jordà, 1922). La seva col·lecció d'insectes, segurament la més important de les Balears per l'època, es conservà molts anys al col·legi Sant Gaietà de Palma. Actualment es conserva com a col·lecció històrica al laboratori de zoologia de la Universitat de les Illes Balears (Medina i Alemany, 1990).

Sembla coherent que Colom acudís a Jordà ja que, tot i ser un aficionat, era l'únic entomòleg mallorquí a l'època que Colom es començà a interessar seriosament pels insectes. Entre les lletres intercanviades per ambdós naturalistes, és especialment reveladora la carta que Jordà envià a Colom l'any 1927 en la qual el primer manifesta la seva "satisfacció" pel fet que Colom no hagi "donat per fracassades les seves energies entomològiques" tal i com sembla que aquest li havia manifestat en un escrit anterior (Epistolari Colom, MBCN: Jordà, 25-II-1927, *in litt.*). (Figura 6)

Cal recordar que el primer treball científic que Colom publicà fou l'any 1926 i ja era sobre micropaleontologia, tema al que dedicaria tota la seva dilatada carrera (Colom, 1926).

Com a dada curiosa podem esmentar que Colom, a més de començar a proveir la seva biblioteca de bibliografia entomològica, copià a ma alguns dels treballs existents sobre l'entomologia balear dels que no disposava d'originals. Entre aquests cal destacar per la seva extensió el catàleg de Szymon Tenenbaum sobre els coleòpters de Balears publicat a Varsòvia l'any 1915 (Tenenbaum, 1915). L'original li fou deixat per Cándido Bolívar i Colom l'acabà de copiar el 22 de desembre de 1922 retornant-lo immediatament al seu propietari (Epistolari Colom, MBCN: Bolívar, 8-I-1923, *in litt.*). Aquesta còpia recull en quadern amb la coberta il·lustrada amb un coleòpter i amb molt bona cal·ligrafia, el llistat de les 1.566 espècies de coleòpters citades a Balears per l'entomòleg polonès. (Figures, 7 i 8)

B.- La col·lecció entomològica

La col·lecció entomològica de Guillem Colom Casasnovas es conserva al Museu Balear de Ciències Naturals de Sóller encara que en la seva gran part aquesta es va perdre degut a l'abandonament d'aquesta activitat del científic solleric. La col·lecció, que es guardava en males condicions als porxos del domicili solleric de Guillem Colom (Cas Fidever), fou recuperada parcialment a principis dels anys 80 per decisió del propi Guillem Colom que donà el que quedava a l'Associació del Museu.

No es pot considerar, segons els criteris actuals, que es tracti d'una col·lecció entomològica científica (generalment confeccionades amb finalitats faunístiques i/o taxonòmiques) però sí que tenia la pretensió de ser una col·lecció sinòptica que pretenia reunir la fauna representativa de Mallorca. Estava especialment centrada en el grup dels coleòpters, encara que en els seus inicis també devia contenir molts exemplars d'altres ordres. En aquests moments el que es conserva està format per unes 10 capces de coleòpters de diverses famílies, en total un milenar d'exemplars.

Val la pena destacar que la col·lecció està disposada d'una manera poc habitual en les col·leccions científiques ja que a més de les etiquetes de determinació i dades de captura, el científic n'hi afegí de més grosses en les que es posaven aspectes biològics i ecològics dels exemplars. Segons els nostre entendre, s'apuntava aquí, ja, l'interès de Colom per una visió de conjunt de la natura i per la divulgació. Les seves capses fugen de la fredor d'una col·lecció estrictament científica per semblar més petites vitrines de museu destinades, no només a conservar un bé d'interès científic, sinó a ser contemplades i, fins i tot, a ser mostrades a tercers. Els exemplars més antics que hem localitzat entre els que es conserven, corresponen a les captures realitzades a la finca familiar de Llenaire (Pollença), l'any 1920. (Figures 9 i 10)

També es pot destacar la presència a la col·lecció d'exemplars de famílies de coleòpters normalment poc tractades pels entomòlegs aficionats. Per exemple, a la part de la col·lecció Colom que es perdé destruïda pels insectes, hi havia una bona representació d'exemplars mallorquins de les famílies *Staphylinidae* i *Anthribidae* (*Coleoptera*) encara ara prou desconegudes a les Balears, especialment els segons. D'aquests exemplars només es conserven les etiquetes d'identificació, suficients per demostrar que Colom prospectava una gran diversitat d'ambients (els antríbids solen parasitar fongs), mostra d'un interès seriós en l'entomologia. També es perderen en la seva quasi totalitat les mostres d'himenòpters classificades per Dusmet).

C- El retorn a l'entomologia

El retorn de Guillem Colom a l'entomologia (i al seu interès pels invertebrats en general) es produeix de forma significativa a mitjans dels anys 40 quan decideix abordar el problema del poblament biològic de l'arxipèlag balear des dels seus grans coneixements geològics i paleogeogràfics, en bona part eixits dels seus propis estudis de base micropaleontològica. En aquell moment, comença la recopilació de dades per a la seva obra sobre la

biogeografia de les Balears (Colom, 1957). Amb aquesta finalitat, encara que no la única, el 1946 inicià una fructífera correspondència amb Francesc Espanyol un dels més importants i productius entomòlegs espanyols.

Francesc Espanyol (Valls, Tarragona, 1907-Barcelona, 1999) es dedicà també de molt jove a l'entomologia i especialment a l'estudi dels coleòpters cavernícoles. Des de l'any 1932 va formar part de l'equip científic del Museu de Zoologia de Barcelona, del qual en va ser nomenat conservador l'any 1966. Es jubilà com a director del mateix museu l'any 1977. L'aportació d'Espanyol a l'entomologia va ser immensa arribant a descriure més de 500 nous tàxons de coleòpters i publicant, al llarg de la seva carrera, més de 400 treballs científics. Entre les espècies i subespècies descrites per Espanyol n'hi ha moltes pertanyents a la fauna balear.

La correspondència s'interromp quasi dues dècades després, l'any 1963, just en el moment que Colom acaba d'enllestir el seu segon llibre sobre la biota balear (Colom, 1964).

Durant aquests anys, d'intensa recopilació bibliogràfica sobre diferents treballs que tractaven la fauna balear, també mantingué correspondència amb altres zoòlegs. Pendent d'esser analitzada en profunditat (Garcia, en prep.) cal esmentar aquí algunes cartes intercanviades amb l'entomòleg mallorquí Arturo Compte que va fer d'intermediari amb altres especialistes perquè Colom pogués relacionar espècies endèmiques a les seves obres de biogeografia i les pogués dibuixar sobre una base taxonòmica fiable (Epistolari Guillem Colom, MBCN. Compte, 22-XII-1952; 12-VI-1957, *in litt.*).

D- La iconografia entomològica

L'habilitat de Guillem Colom pel dibuix científic i artístic és ben coneguda i valorada. Amb motiu de la redacció de la primera edició de la Biogeografia de les Balears envesteix la seva, malauradament, limitada, però precisa iconografia entomològica (Figures 11, 12 i 13). De l'estudi dels dibuixos originals que es conserven i de les làmines publicades en diferents composicions (Colom, 1957; 1964) i del que es desprèn de la correspondència mantinguda amb Espanyol i Compte, es pot deduir que la majoria de les il·lustracions foren realitzades del natural sobre exemplars conservats en la seva col·lecció, convenientment identificats per diversos autors, especialment els dos corresponents esmentats o per altres a través de la mediació d'aquests.

Cal destacar que els dibuixos originals de les espècies més petites molt probablement es feren a l'ull nuu. Això es pot deduir pel fet que Colom només disposava d'una càmera clara, o aparell de dibuix, adaptable a un microscopi òptic però inútil per a un microscopi estereoscòpic que és el tipus d'aparell que s'empria per examinar per episcòpia insectes sencers sempre que aquests no siguin massa grans. Això no obstant les seves il·lustracions entomològiques, actualment en estudi, es poden considerar científicament precises i d'una qualitat excepcional si es té en compte que no era ni entomòleg professional ni il·lustrador científic especialitzat. I, a més, com a dificultat afegida, cal esmentar que les il·lustracions són d'insectes (i d'altres invertebrats) d'ordres i famílies molt diferents la qual cosa suposa una dificultat afegida degut a la gran diversitat morfològica existent.

Algunes de les il·lustracions es redibuixaren de treballs publicats per altres científics, però aquestes representen una immensa minoria i, a més, Colom ho fa constar quan les publica. Entre els insectes dibuixats per Colom hi ha sobretot coleòpters, però també ortòpters, himenòpters, heteròpters i lepidòpters. Tampoc no falten altres artròpodes terrestres com aràcnids i miriàpodes. Això al marge d'altres organismes com plantes endèmiques, mamífers, rèptils i mol·luscs.

CONCLUSIONS

Entre els anys 1918 i 1927 el micropaleontòleg sollerí Guillem Colom Casanovas s'interessà vivament per l'entomologia i, segurament, en va ser un dels comptats aficionats mallorquins de l'època. Aquesta afició anà, de lluny, més enllà de la d'un simple diletant i la documentació consultada demostra que estava impregnada per un interès molt seriós. Tot i això no arribà a fructificar en una producció científica ja que Colom es dedicà de ple a la micropaleontologia i a la geologia a partir de l'any 1926.

Durant aquesta època Colom es relacionà amb alguns dels més importants entomòlegs espanyols del moment que col·laboraren amb ell i també varen obtenir la seva col·laboració per poder aprofundir en el coneixement de la fauna balear.

A partir dels anys 40 del segle XX l'interès de Colom per la biogeografia i el poblament biològic de les Balears el duqué altre cop al món dels insectes i a relacionar-se amb diversos entomòlegs espanyols així com a realitzar una completa recopilació bibliogràfica sobre la fauna i la flora de Balears.

Del seu interès pels insectes i dels grans coneixements assolits en la geologia balear i de la conca Mediterrània -molts dels quals generats per ell mateix- surten algunes hipòtesis sobre el poblament entomològic balear, avui en dia, si més no, tinguts en compte en treballs especialitzats.

Colom fou el primer divulgador de la natura balear i entre aquesta divulgació la societat de mitjan segle XX es pogué aproximar a la fauna entomològica d'una forma visual molt rigorosa, gràcies a les il·lustracions de Colom, unes il·lustracions que captivaren molts joves aficionats i ben segur foren la causa de més d'una vocació naturalista, entre d'elles la de l'autor de la present comunicació.

BIBLIOGRAFIA

- BELLÉS, X. 1987. *Fauna cavernícola i intersticial de la Península Ibèrica i les illes Balears*. Monografies científiques, 4. Consell Superior d'Investigacions Científiques-Editorial Moll. Palma de Mallorca. 207 pp.
- BOLÍVAR, C. 1911. Observaciones sobre algunas cuevas del Norte de España y descripción de una nueva especie de *Speocharis*.
- COLOM, G. 1926. Nota sobre las *Amphistegina*, *Miogypsina* y *Lepidocyclina* del Burdigaliense de Mallorca. *Bol. R. Soc. española Hist. Nat.*, 26: 287-291.
- COLOM, G. 1957. *Biogeografía de las Baleares. La formación de las islas y el origen de su flora y su fauna*. Estudio General Luliano, 568 pp.

- COLOM, G. 1961. Sur l'existence d'un massif Tyrrhénien a l'est de Minorque pendant le Tertiaire et les possibilites d'un peuplement oriental de Minorque-Majorque. *Colloques Internationaux C.N.R.S.. Le peuplement des îles méditerranéennes et le problème de l'insularité*. Banyuls-sur-Mer. Pp:295-298.
- COLOM, G. 1964. *El medio y la vida en las Baleares*. Gráficas Miramar. Palma de Mallorca. 292 pp.
- COLOM, G. 1975. Nuevas nociones sobre la evolución paleogeográfica del archipiélago balear desde el Eoceno al Cuaternario. *Revista Balear*, 10: 38-39.
- FERNÁNDEZ-CARRILLO, J.L. i E. FERNÁNDEZ-CARRILLO, 2005. José María de la Fuente. 150 años del nacimiento del "cura de los bichos". *Boletín de la Sociedad Entomológica Aragonesa*, 37: 373-379.
- Gran Enciclopedia de Aragón Online. José María Dusmet y Alonso. www.encyclopedia-aragonesa.com
- JORDÀ, J. 1922. Contribució al coneixement dels coleòpters de les Balears. *Butll. Inst. Catalana d'Hist. Nat.*, 7: 128-132.
- MATEU, G. 1981. En Guillem Colom Casasnovas: un sol·leric mundialment conegut dins les ciències de la micropaleontologia. *Estudis Baleàrics*: 23-37.
- MATEU, G. 1991. Introducción. Guillermo Colom: el hombre y su pasión por las ciencias naturales. En: Colom, G. *Las Ciencias Naturales en las Islas Baleares. Historia de sus progresos*. Direcció General de Cultura. Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear. Pp: 7-15.
- MATEU, G. 1994. Guillem Colom Casasnovas, pioner de la Micropaleontologia espanyola. *Revista de Ciència* (IEB), 14: 13-16.
- MATEU, G. 2003a. Guillem Colom i Casasnovas. El savi i les circumstàncies. En: G. Mateu (Editor). *Guillem Colom Casasnovas, naturalista i geòleg, pioner i mestre de la micropaleontologia espanyola*. Universitat de les Illes Balears. Palma de Mallorca. Pp: 29-32.
- MATEU, G. 2003b. Guillermo Colom y su precoz visión de la geobiología moderna. En: G. Mateu (Editor). *Guillem Colom Casasnovas, naturalista i geòleg, pioner i mestre de la micropaleontologia espanyola*. Universitat de les Illes Balears. Palma de Mallorca. Pp: 89-104.
- MEDINA, P.J. i A. ALEMANY, 1990. Coleópteros endémicos de Baleares que figuran en la colección entomológica del Hno. J. Jordà (1862-1923). *II Jornades del Medi Ambient de les Balears*. Llibre de resums. Universitat de les Illes Balears-Societat d'Història Natural de les Balears. Pp: 103.
- MOLINA, E. 1982. Introducción de la Micropaleontología en España. *Actas II Congreso de la Sociedad Española de Historia de la Ciencia*, 2: 249-261.
- MOLINA, E. 2003. Guillermo Colom, gran pionero de la micropaleontología española. En: G. Mateu (Editor). *Guillem Colom Casasnovas, naturalista i geòleg, pioner i mestre de la micropaleontologia espanyola*. Universitat de les Illes Balears. Palma de Mallorca. Pp: 79-88.

- PONS, G.X. i M. PALMER, 1996. *Fauna endèmica de les Illes Balears*. Institut d'Estudis Baleàrics. Societat d'Història Natural de les Balears. 307 pp.
- REITTER, E. 1914. Beitrag zur Kenntniss der blinder *Tisanopterus*-Arten (Col. Pterostichini). *Wien Entomolog. Zeitung*, 33 (7-10): 261-263.
- TEIXIDÓ, F. Historia de la Biología en España. Biólogos españoles. www.citologia.org
- TENENBAUM, S. 1915. *Fauna koleopterologiczna wysp balearskich*. Skland. Główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa. Warszawa. 150 pp.
- USERA, J. i MATEU, G. 2003. Relación de publicaciones de D. Guillermo Colom. En: G. Mateu (Editor). *Guillem Colom Casasnovas, naturalista i geòleg, pioner i mestre de la micropaleontologia espanyola*. Universitat de les Illes Balears. Palma de Mallorca. Pp: 105-118.
- VIDAL, J, MARTÍNEZ-TABERNER, A. i C. Constantino, 1994 (Vídeo). Guillem Colom. Biografies. Caixa de Balears. Sa Nostra.

I Jornades d'Estudis Locals

Figura 1. Fotografia de Guillem Colom, a l'època que s'interessava encara molt pels insectes, realitzada als seu laboratori particular (ca. 1920) (Arxiu MBCN).

Figura 2. Diploma acreditatiu de la condició de Guillem Colom com a membre numerari de la Societat Entomològica d'Espanya, fundada el mateix any 1918. (Còpia. Arxiu BMCN).

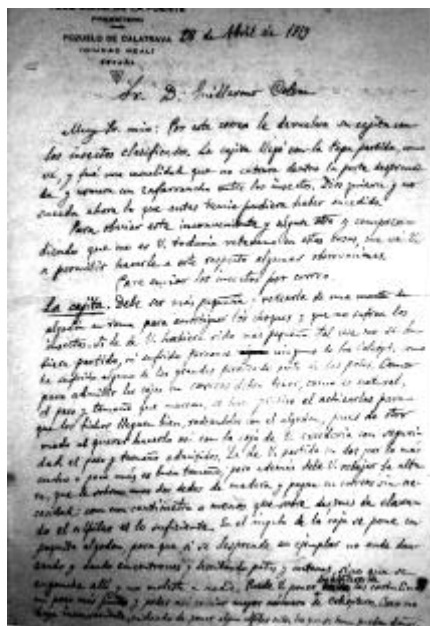

Figura 3. Una de les cartes que l'entomòleg José María de la Fuente, prevere, adreça a Guillem Colom (MBCN. Epistolari Guillem Colom).

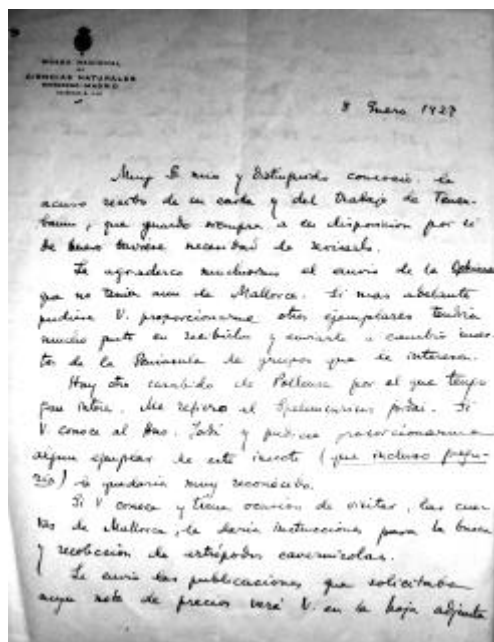

Figura 4. Carta de Cándido Bolívar y Pieltain, responsable d'entomologia del Museu nacional de Ciències Naturals, adreçada a Guillem Colom (MBCN. Epistolari Guillem Colom).

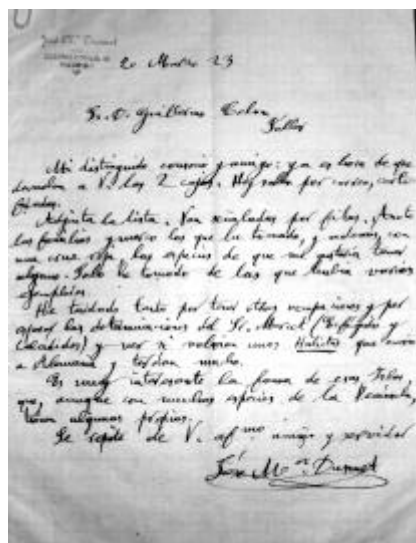

Figura 5. Carta de José María Dusmet dirigida a Colom, acompanyada de llistes de determinació d'exemplars que aquest li havia remès (MBCN. Epistolari Guillem Colom).

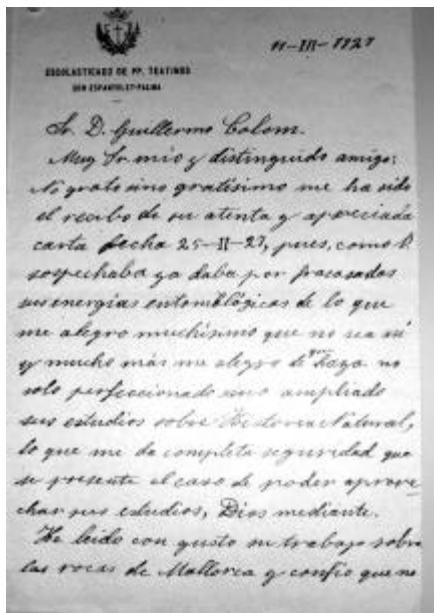
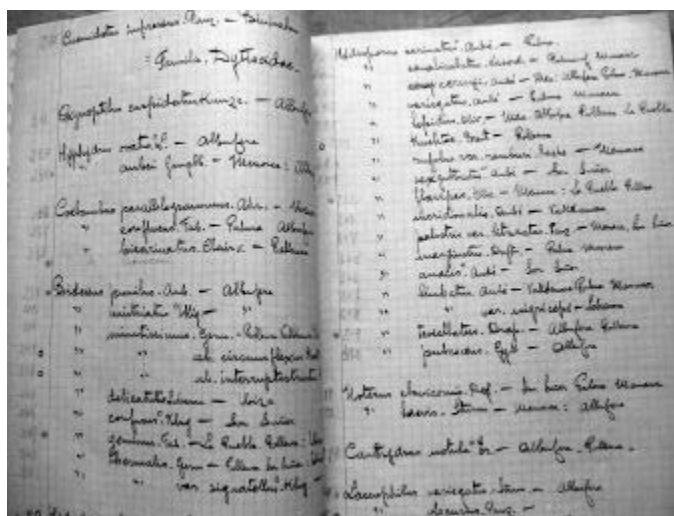
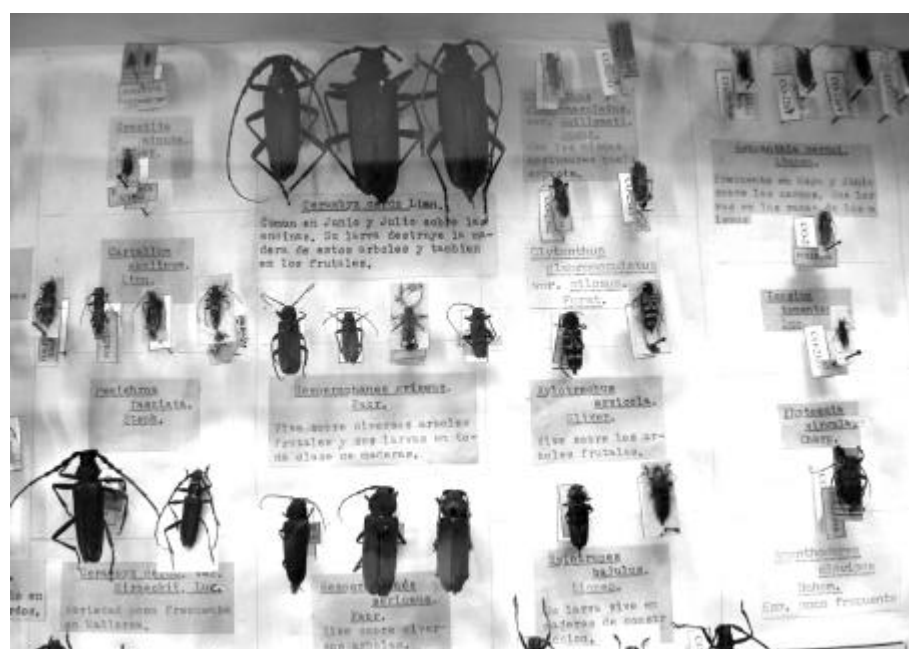

Figura 6. Un dels escrits que Joan Jordà, religiós teatí i entomòleg mallorquí, adreçà a Guillem Colom (MBCN. Epistolari Guillem Colom).

Figures 7 i 8. Coberta i interior de la còpia manuscrita que feu Colom del catàleg de coleòpters de Balears realitzat per Szymon Tenenbaum l'any 1915 en el que es relacionen 1655 espècies. (MBCN. Biblioteca Guillem Colom).

Figures 9 i 10. Dos detalls de la col·lecció entomològica de Guillem Colom conservada al Museu Balear de Ciències Naturals de Sóller (MBCN. Col·lecció Guillem Colom).

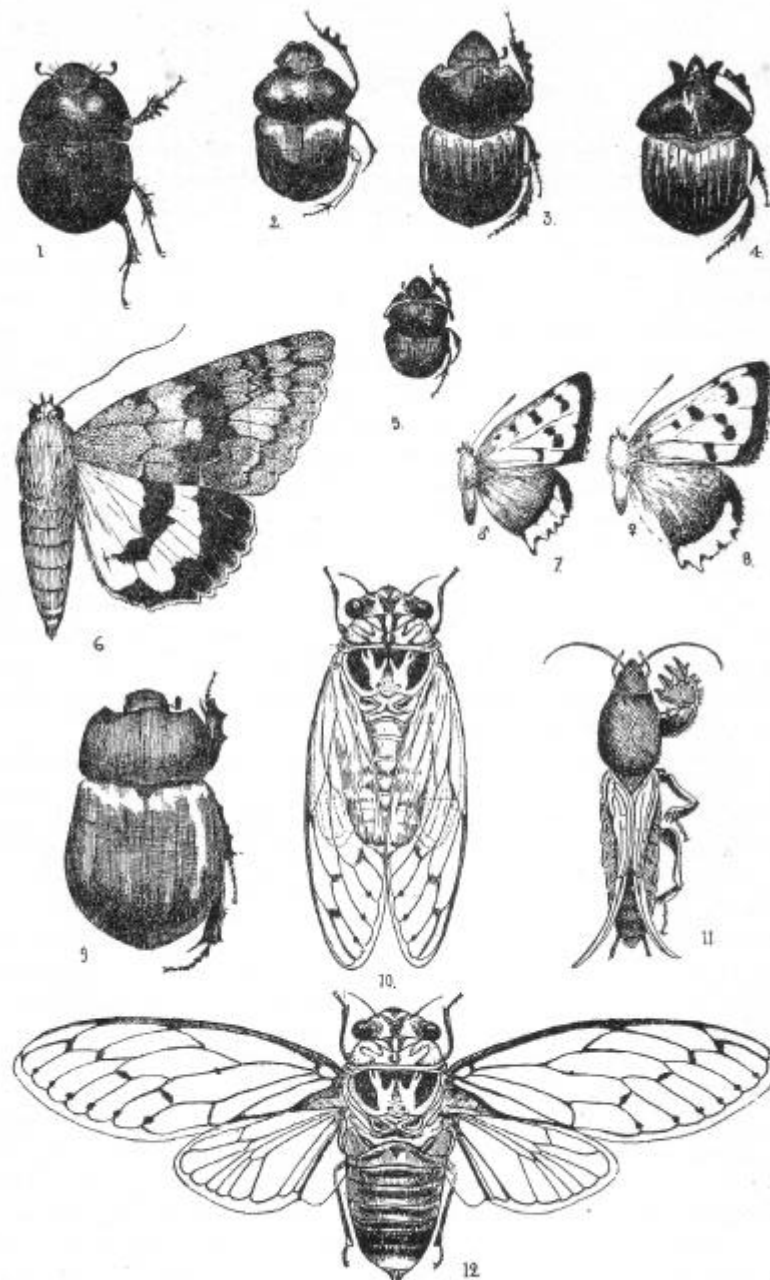

Fig. 85. -N.º 1, *Thorectes intermedius*; 2, *Gymnopleurus sturmi*; 3-4, *Bubas bison*; 5, *Onthophagus taurus*; 6, *Catocala deducta*; 7-8, *Syntarucus pirithous* (macho y hembra); 9, *Pentodon bispinosus*; 10 y 12, *Tettigia orni* (cigarra); 11, *Gryllotalpa vulgaris* (cadell).

Figures 11,12 i 13. Diverses làmines d'insectes de diversos ordres i famílies publicades per Colom a la seva obra *Biogeografía de las Baleares* (1957).

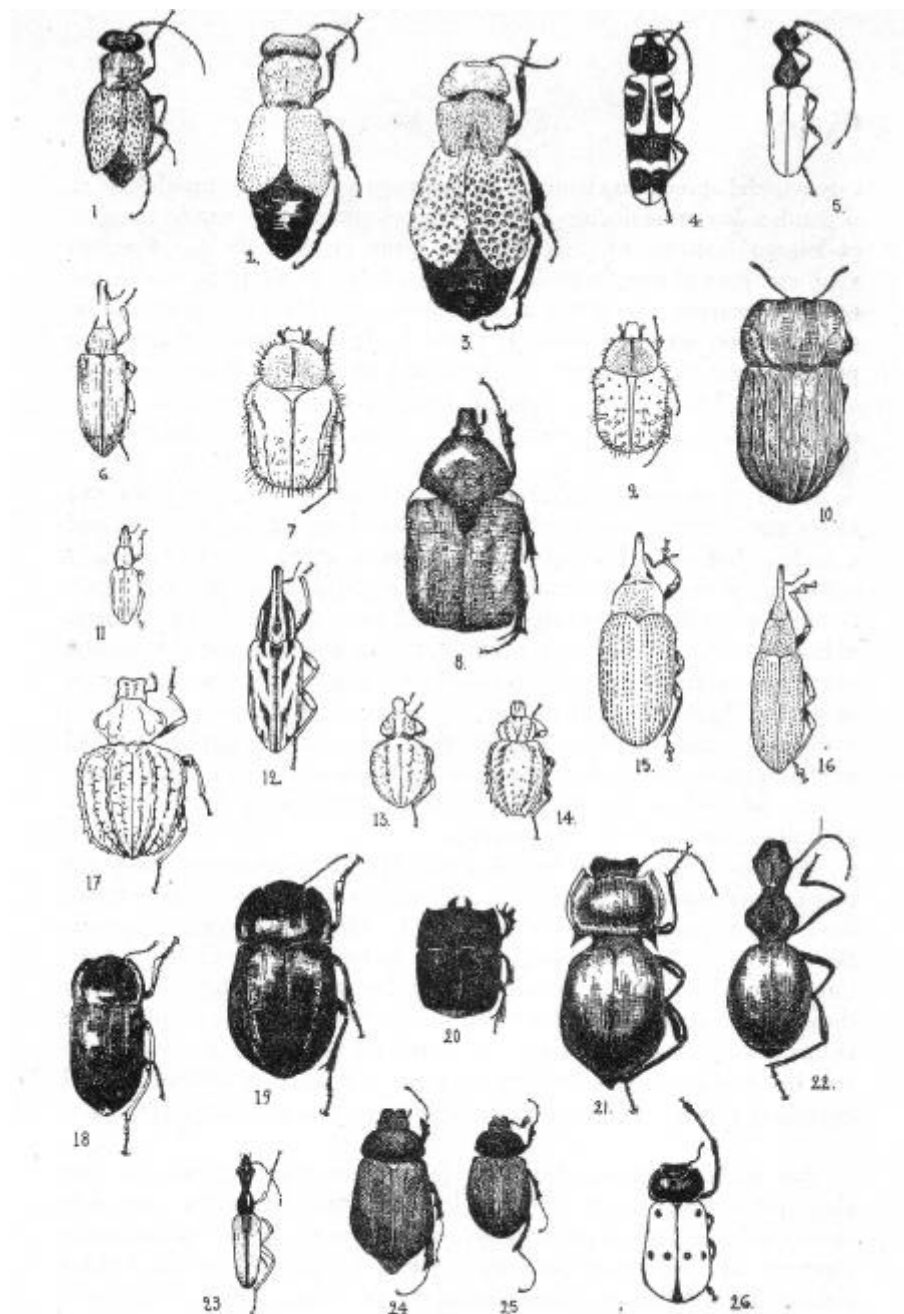

Fig. 84.-N.º 1, *Meloe autumnalis*; 2, *M. tucctus*; 3, *M. rugosus*; 4, *Xylotrechus arvicola*; 5, *Vesperus bolivari*; 6, *Rhytidoderus plicatus*; 7, *Tropinota squalida*; 8, *Cetonia opaca*; 9, *Oxythyrea funesta*; 10, *Silpha puncticollis*; 11, *Sitona cacheta*; 12, *Coniocleonus nigrosuturatus*; 13, *Brachycerus balearicus*; 14, *B. algerus*; 15, *Larinus cynerae*; 16, *Lixus algerus*; 17, *Brachycerus barbarus*; 18-19, *Alphasida depressa* (macho y hembra); 20, *Hister major*; 21, *Akis acuminata*; 22, *Elenophorus collaris*; 23, *Ophionea olivieri*; 24-25, *Elaphosera balearica*; 26, *Lachnaea paradoxa* ssp. *vicina*.

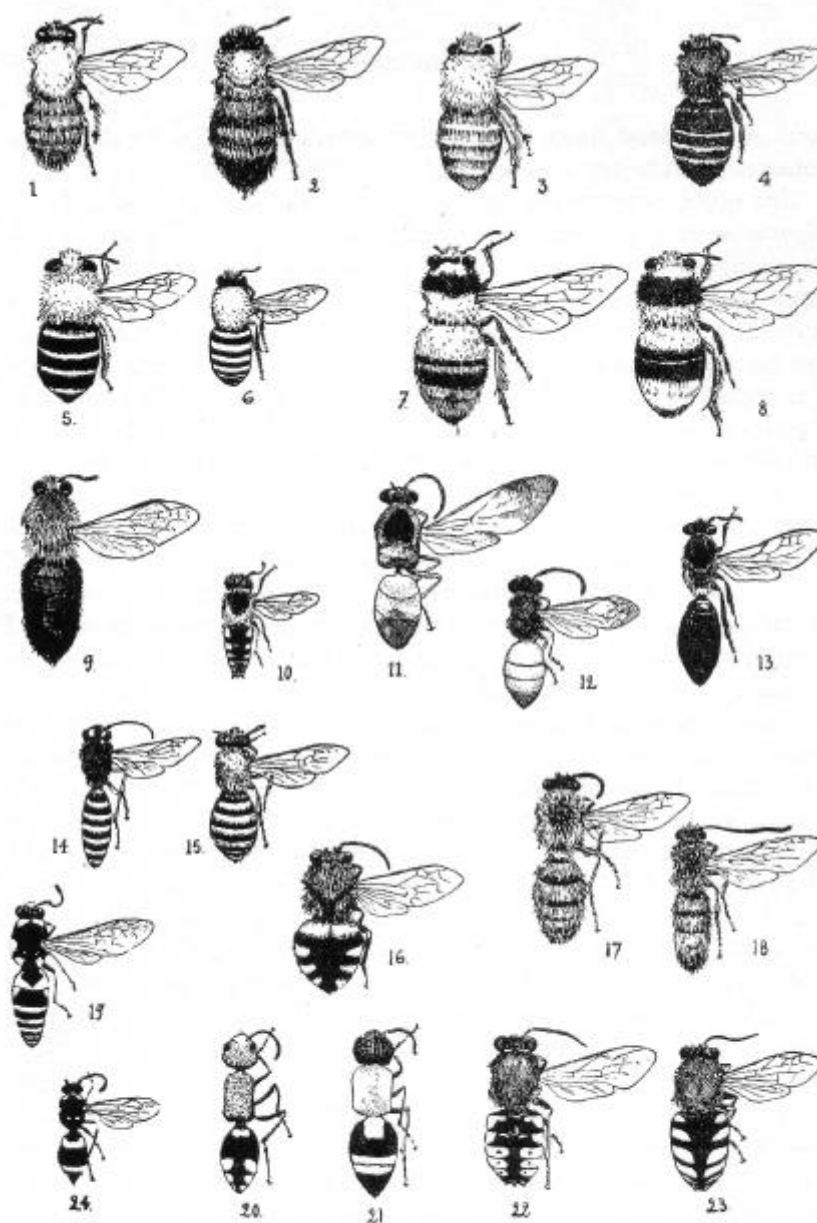

Fig. 83. - N.º 1-3, *Podalirius acervorum* (1-2, hembras, 3, macho); 4, *P. balearicus*; 5-6, *P. albigena*; 7-8, *P. nigrocinctus* ssp. *procesus*; 9, *Andrena morio*; 10, *Megachile argentea*; 11, *Rhynchium oculatum*; 12, *Sphecodes fuscipennis*; 13, *Andrena flessae*; 14-15, *Halictus scabiosae*; 16, *Melecta luctuosa* ssp. *albovaria*; 17-18, *Ellis ciliata*; 19, *Odynerus dantici*; 20, *Mutilla barbara*; 21, *Mutilla viduata*; 22-23, *Anthidium septdentatum* (23, macho); 24, *Odynerus simplex*.